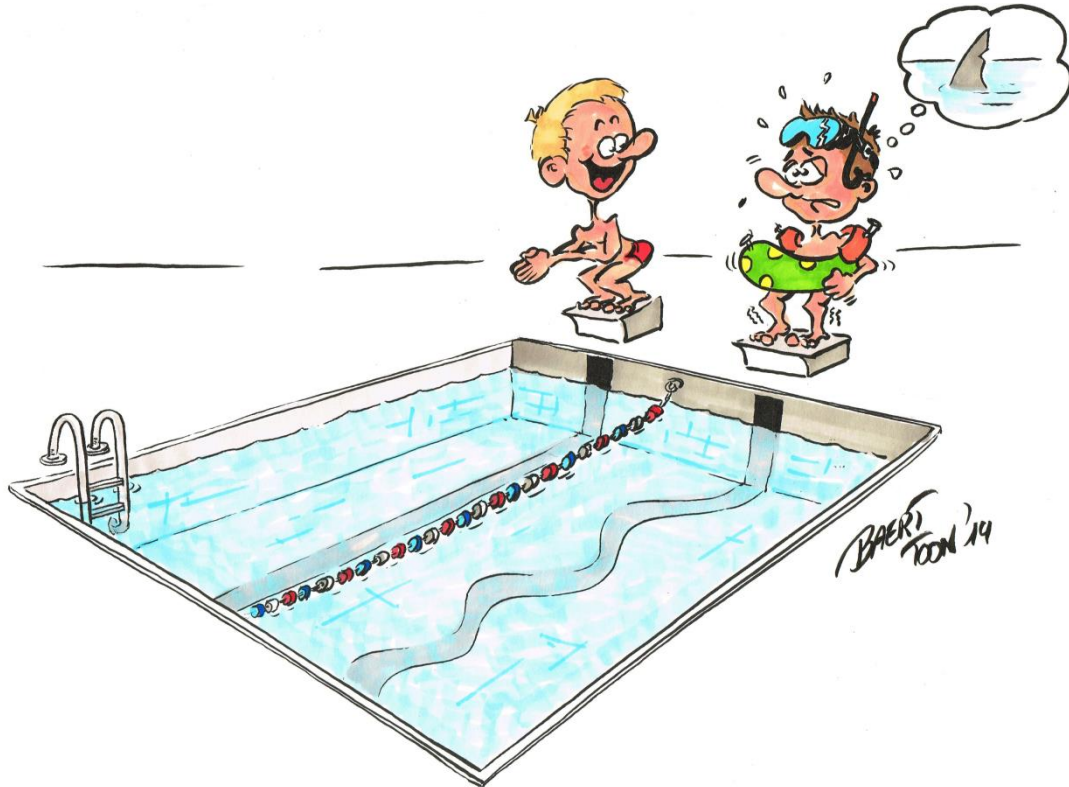

Wonderwijs?!

~ Onderwijs en Welzijn: een haalbaar huwelijk? ~

Auteurs: Franky D'Oosterlinck, Katrien Sel, Eline Spriet, Ine Christiaens, Wim Hanssens, Elke Bundervoet, Sofie Keppens, Griet D'Hoop, Xavier De Jaegher

©BAERT TOON - SABAM BELGIUM 2014

Jan komt de schoolpoort binnen. Hij geeft mama nog snel een zoen en begroet hartelijk juf Els. Hij heeft er zin in vandaag: rekenen, taal, ... Het belooft een leerrijke dag te worden!

Jan voelt zich duidelijk in staat om een dag naar school te gaan, om les te volgen, kennis op te doen, vrienden te maken, creatief aan de slag te gaan. In termen van leerdoelen en eindtermen voldoet Jan aan het 'profiel' van de 'ideale leerling'. In ons huidige onderwijssysteem worden leerlingen volgens vooraf uitgewerkte onderwijsplannen en lesvoorbereidingen cognitief gestimuleerd om kennis op te doen en bij te leren. Er wordt van uitgegaan dat leerlingen open staan om kennis en vaardigheden op te doen.

Joke slentert 20 minuten na het belsignaal de schoolpoort binnen. Ze is alweer te laat. Ze kijkt op tegen de preek die ze zal krijgen omdat ze ook vandaag niet op tijd aanwezig is. En dan nog een hele dag oefeningen maken... Joke kan de moeilijkheden thuis niet loslaten. Ze kijkt dan ook erg op tegen een nieuwe schooldag.

... net zoals iedereen 'de Jan' kent uit zijn/haar klas of school zien we overal ook wel 'een Joke'. Wat met leerlingen wiens hoofd niet klaar is om te leren, aan wiens basisvoorwaarden om tot onderwijs te komen, niet voldaan is? Daar sta je dan als leerkracht met je voorbereide lessen. Joke voelt zich duidelijk niet klaar om te leren. We zouden kunnen stellen dat haar noden niet vervuld zijn, waardoor ze steeds opnieuw mentaal 'verhinderd' wordt om tot leren te komen. Voor Joke zal eerst aan een aantal basisvoorwaarden moeten voldaan worden, zodat ze de nodige zorg ervaart om cognitieve aansturing te kunnen toelaten. Maar hoe ga je daar mee om als leerkracht? Dit is niet zo simpel.

Alle kinderen en jongeren die naar school gaan dragen een 'rugzak' met zich mee, groot of klein. Een rugzak die gevuld is met ervaringen, gedachten, gevoelens. Hoe graag we misschien zouden willen dat kinderen en jongeren hun rugzak zouden kunnen afzetten aan de schoolpoort om ongehinderd tot leren te kunnen komen, toch moeten we blijven voor ogen houden dat dit een realiteit is. Kinderen en jongeren ervaren steeds hun 'binnenwereld', en vroeg of laat zal de inhoud van hun rugzak een plek innemen in de schoolse context. Deze inhoud maakt deel uit van de leerling als persoon en komt binnen de onderwijssetting aan bod, vaak onder de vorm van probleemgedrag.

Er ligt een grote druk op leerkrachten, ze staan vandaag voor de aartsmoeilijke opdracht om met deze leerlingen, die niet alleen onderwijsbehoeften, maar ook zorgbehoeften hebben, om te gaan. Tot waar reikt de opdracht van de leerkracht bij deze hulpvragen? Dit zorgt niet zelden voor vragen zonder antwoord. Toch zijn de zorgbehoeften aanwezig en wordt het schoolteam gedwongen er iets mee doen; ook deze leerling heeft recht op onderwijs.

Leerkrachten voelen een gemis aan opleiding rond het omgaan met probleemgedrag en het aangaan van relaties met deze kinderen en jongeren. Mag een school een plaats zijn waar het leren over relaties met mensen een plaats kan krijgen? De relatie is het basisinstrument dat je hebt om zorg te bieden. Er gaan heel wat stemmen op of zorg wel tot de taken van het onderwijs hoort. Indien we hier positief op antwoorden, moeten we ons afvragen of leerkrachten hier voldoende op voorbereid zijn. Als we hier negatief op antwoorden, kunnen we meteen stellen dat een groep leerlingen, die wel die zorg behoeft, zal geëxcludeerd worden.

Elke school zal op een bepaald moment een antwoord op deze belangrijke vragen moeten formuleren. Een groep van zes scholen besloot hierrond samen een onderzoek te doen. De groep van 6 scholen representeert de realiteit van het onderwijslandschap in Vlaanderen, aangezien deze scholen voor gewoon en buitengewoon onderwijs en scholen voor lager en secundair onderwijs omvat. De groep omvat ook die kinderen en jongeren met specifieke noden, die vaak erg moeilijk gedrag stellen. In dit artikel wordt een indicatie gegeven over de grootte van de zorgbehoefte binnen deze zes scholen (*zie tabel 1*). Deze groep scholen hanteert de gemeenschappelijke visie dat zorg een inherente taak binnen onderwijs is. Onderwijs en zorg kunnen niet los van elkaar gezien worden. Er is aandacht voor, mensen worden opgeleid of gecoacht om dit via gerichte en specifieke methodieken op te nemen. Dit, omdat we er rotsvast van overtuigd zijn dat het aangaan van een relatie, gebaseerd op wederzijds vertrouwen en respect, een fundament blijft om tot leren te komen!

TABEL 1: Scholen

Don Bosco Groenveld, Heverlee – secundair beroepsonderwijs

De Karwij, Lokeren – buitengewoon secundair onderwijs type 1 & type 3 OV3

VIBSO, Waregem – buitengewoon secundair onderwijs type 1 OV3

OC Nieuwe Vaart, Gent – buitengewoon lager onderwijs type 3

MFC Capelderij, Buggenhout – buitengewoon secundair onderwijs type 1 & type 3 OV3

Zaveldal, Brussel – buitengewoon secundair onderwijs type 1 & type 3 OV3

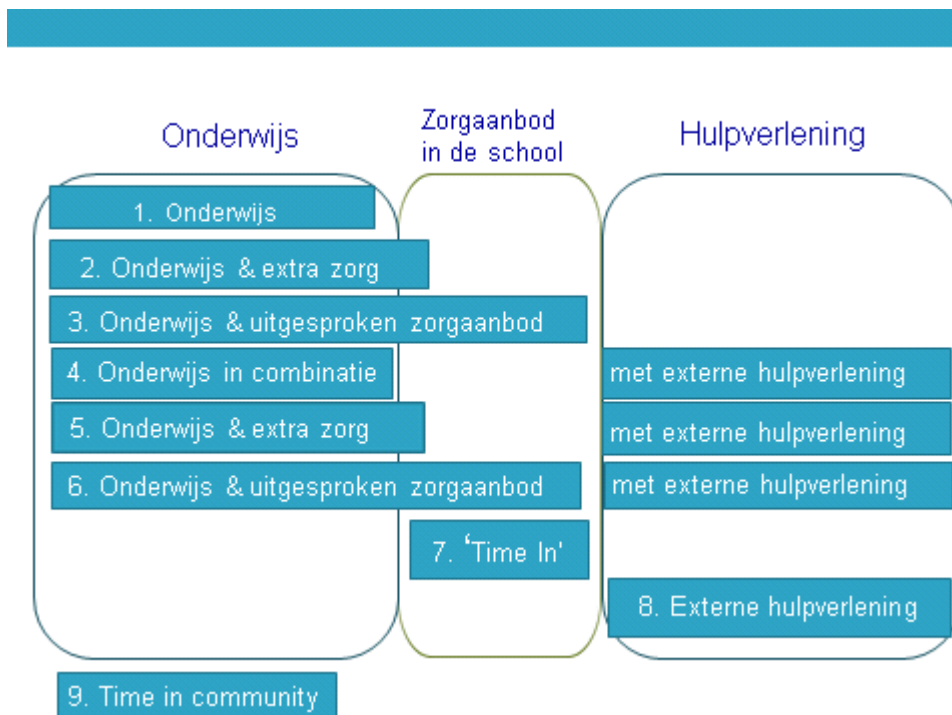
Gezien ze deze aanvullende zorg opnemen zijn ze gaan kijken hoeveel tijd ze binnen deze zes scholen hierop inzetten. Hiervoor werden volgende categorieën afgebakend (Tabel 2):

Zorg werd verticaal geoperationaliseerd volgens de locatie en inhoud van geboden ondersteuning; en horizontaal volgens inhoud en intensiteit, uitgedrukt in gemiddeld aantal zorguren (zie tabel 2).

Concreet werd de samenstelling van de onderzoeksgroep bepaald door het feit dat in elk van deze scholen werd gekozen voor LSCI als methodiek in de omgang met conflicthantering en crisissen. LSCI is een verbale methode die volwassenen helpt om gericht gesprekken te gaan voeren met kinderen en jongeren die in conflict of crisis zijn zodat deze moeilijke momenten als leermoment kunnen benut worden, eerder dan dat ze proberen vermeden te worden. De 6 scholen die samen dit onderzoek opzetten en uitvoerden, vormen een intervisiegroep rond aanverwante inhoud.

In het proces dat de groep samen ging, besloten ze om de variaties aan onderwijs, in combinatie met zorg op school en hulpverlening extern aan de school in kaart te brengen, om zo het aanbod aan zorg te kunnen vergelijken met de noden.

TABEL 2: Onderwijs en aanvullende zorg

Tabel 2 illustreert de gevarieerde mogelijkheden die voor kinderen en jongeren tijdens hun schoolleeftijd bestaan. Al snel werd duidelijk dat de koppeling van onderwijs en zorg erg divers is. Deze gaat van het bieden van enkel onderwijs voor leerlingen zoals 'Jan' die klaar zijn voor het leren zonder een extra nood aan zorg te vertonen tot kinderen of jongeren die zo'n grote nood aan zorg en hulp hebben, dat onderwijs niet meer mogelijk is. Bij deze jongeren wordt het tot leren kunnen komen vaak in de weg gestaan door een diepe emotionele pijn in de realiteit.

Verticaal wordt onderscheid gemaakt tussen:

1. **Onderwijs** Deze kolom omvat de leerlingen die voldoende hebben aan het regulier aanbod van de school inzake onderwijs en zorg. Hier hanteren we een gemeenschappelijke visie m.n. het streven naar een open communicatie klimaat.
2. **Interne zorg** behelst de investering van de school in zorg naar individuele leerlingen, buiten haar reguliere onderwijsopdracht, maar binnen de beschikbare leerkrachten- en paramedische uren. Daarnaast wordt dit mogelijk gemaakt dankzij het engagement van leerkrachten die de zorg realiseren buiten het beschikbare pakket.
3. **Hulpverlening** weerspiegelt de zorg die aan leerlingen geboden wordt buiten de school. De school engageert zich er evenwel toe de contacten met deze externe zorgpartners te onderhouden, vanuit een contextgerichte visie.

De leerlingen van de onderzoeksgroep werden binnen deze variaties aan onderwijs en zorg 'ingeschaald' in zorgschalen. Met zorgschalen bedoelen we de geïnvesteerde uren aan personele middelen die per week aan deze leerling worden gependend, om voldoende zorg te garanderen zodat onderwijs voor deze leerling mogelijk is. Concreet worden de condities omschreven die gehanteerd werden om kinderen en jongeren in een bepaalde categorie in te schalen en worden voorbeelden gegeven over mogelijke profielen van

leerlingen die binnen deze zorgschaal passen of mogelijke samenwerkingsverbanden tussen scholen en entiteiten die zorg bieden.

Voor samenwerkingsverbanden met externe hulpverlenende diensten werd geopteerd voor een gemiddeld quotum van een kwartier per week, hoewel de zorgtijd en nood aan overleg uiteraard steeds volgens noodzaak zal aangepast worden.

Horizontaal :

	Geinveste erde uren personeel/ week/kind	Voorwaarden	Voorbeelden
1. Onderwijs	0	Deze groep leerlingen heeft voldoende aan het reguliere aanbod van de school om optimaal te kunnen ontwikkelen volgens de onderwijsdoelstellingen. Deze leerlingen behoeven aldus geen extra investering op zorgvlak.	
2. Onderwijs en beperkte extra zorg	0-120 min	Dit omvat de groep leerlingen die in staat zijn onderwijs te volgen, maar nood hebben aan een beperkte hoeveelheid extra individuele zorg.	Deze extra zorg kan bestaan uit individuele gesprekken, nauwere opvolging inzake probleemgedrag, de uitvoering van sticordmaatregelen, het specifiek taalaanbod, georganiseerd in een aparte klas voor anderstalige nieuwkomers, ...
3. Onderwijs en uitgesproken zorgaanbod	> 120 min	De groep kinderen en jongeren die nood hebben aan uitgesproken individuele zorg omwille van gedragsmatige en/of emotionele moeilijkheden die het volgen van onderwijs bemoeilijken.	Tot deze groep worden bijvoorbeeld de leerlingen gerekend die een zware autismespectrumstoornis hebben en als gevolg hiervan de extra structuur en begeleiding behoeven; kinderen en jongeren met gedragsmoeilijkheden die nauw opgevolgd worden aan de hand van een handelingsplan of gedragscontract; jongeren in crisis omwille van instabiliteit en onveiligheid in de thuissituatie; ...
4. Onderwijs in combinatie met externe HV	Volgens noodzaak met een gemiddelde van '15 per kind	Het engagement van de school bestaat erin de contacten met deze externe hulpverleners te onderhouden teneinde de ondersteuning van de jongere te optimaliseren.	Kinderen en jongeren die in staat zijn onderwijs te volgen, maar buiten de school in een ander hulpverleningstraject zitten, zoals bijvoorbeeld verblijf in een MFC, internaat, ...

5. Onderwijs + extra zorgaanbod in samenwerking met externe HV	0-120 min	De groep leerlingen die in staat is onderwijs te volgen, maar daarnaast nood heeft aan extra zorg en waar de contacten met de externe hulpverleners wordt onderhouden.	Dit eigen zorgaanbod kan bestaan uit een door de school opgericht time-outproject.
6. Onderwijs + uitgesproken extra zorgaanbod + externe hulpverlening	> 120 min	Leerlingen die onderwijs volgen, maar een uitgesproken nood aan individuele zorg hebben dat gegeven wordt buiten de reguliere onderwijsopdracht, én waarbij geïnvesteerd wordt in samenwerking met externe hulpverleningspartners.	Dit zorgaanbod kan bestaan uit de zorg die geboden wordt binnen een MFC gelinkt aan de school.
7. Time in	26 uur	Kinderen en jongeren die dermate gedragsmatig en/of emotioneel in crisis zijn, dat ze niet tot leren kunnen komen; het lukt hen niet aanwezig te blijven in de klas, zich te concentreren op hun werk, of in (positieve) relatie te gaan met klasgenoten.	Deze kinderen en jongeren verblijven evenwel in de klas of op school, maar moeten worden opgevangen, met een andere tijdsinvulling dan de reguliere.
8. Externe HV	Volgens noodzaak met een gemiddeld de van '15 per kind	Leerlingen die (tijdelijk) niet aanwezig zijn op de school omwille van een opname in een ziekenhuis, deelname aan een extern time-outproject, verblijf in een gemeenschapsinstelling, ...	De investering van de school bestaat in de samenwerking met deze externe partner, om een terugkeer naar de school vlot te laten verlopen en aldus continuïteit van de ondersteuning te garanderen.
9. Time in community	30 min	Leerlingen die problematisch afwezig zijn.	De school doet inspanningen onder de vorm van telefonische contacten, huisbezoeken, samenwerking met de cel schoolverzuim van de gemeente, om de jongere opnieuw proberen aansluiting te laten vinden bij het schoolgebeuren.

TABEL 3: Registratie van de variatiebreedte van de onderzoeksgroep

Onderwijs	Zorgaanbod in de school	Hulpverlening	Groenveld n = 352	De Karwij n = 174	OC Nieuwe Vaart n = 59	MFC Capelderij n = 40	Zaveldal n= 60	VIBSO Waregem n=160	N = 911	%
1.	Onderwijs (0 min per week)		161	39	2	5	7	63	277	30.4%
2.	Onderwijs en extra zorg (0-120 min)		89	60	0	5	21	49	224	24.6%
3.	Onderwijs en uitgesproken zorgaanbod (>120 min)		42	9	0	0	9	29	89	9.8%
4.	Onderwijs in combinatie met externe HV (15 min)		11	6	16	18	2	2	55	6%
5.	Onderwijs en extra zorg + externe HV (0-120 min)		38	39	30	0	3	1	111	12.2%
6.	Onderwijs en uitgesproken zorgaanbod + externe HV (>120min)		9	12	11	9	7	20	68	7.5%
7.	Time in		1	1	0	0	1	59	61	6.7%
8.	Externe HV/ Time-out		0	6	0	2	1	1	10	1.13%
9.	Time in community		1	2	0	1	9	3	16	1.8%

Binnen de variatiebreedte van het zorgaanbod (tabel 3) gaat het van een kwartier zorg tot meer dan 2 uur zorg per week. Tot kinderen en jongeren die volledig door de school worden opgevangen en zelfs uit het systeem vallen. Tabel 3 maakt duidelijk dat 30.4 % van de kinderen en jongeren binnen de 5 betrokken scholen voldoende heeft aan het reguliere onderwijsaanbod en de beschikbare hulpbronnen om zich ten volle te kunnen ontwikkelen en ontplooiën, zoals beoogd binnen het onderwijs. Dit betekent dat voor 69.6% van de kinderen en jongeren dit basisaanbod ontoereikend is. Feit is dat we binnen deze scholen heel wat kinderen en jongeren met verschillende noden zien waar 'zorgtijd' in geïnvesteerd moet worden om tot leren te kunnen komen.

Zowel scholen gewoon onderwijs als scholen buitengewoon onderwijs kunnen door deze inventarisatieoefening zicht krijgen op de noden van hun leerlingen. Te weinig zorg in scholen is niet enkel te wijten aan een tekort aan bereidheid, maar vooral een tekort aan tijd en ruimte om te investeren in communicatie en relatieopbouw.

Om deze integratie van zorg binnen onderwijs te bewerkstelligen, worden enkele noodzakelijke aanbevelingen gedaan:

1. De basis van zorg voor leerlingen is een betekenisvolle relatie met de zorgverleners. Binnen het onderwijs zijn dit in de eerste plaats de leerkrachten en het paramedisch personeel. In de huidige onderwijsorganisatie heeft dit nog geen expliciete plaats. Leerkrachten worden gevormd als experts in het overbrengen van leerinhouden, maar voelen zich al te vaak onzeker in het omgaan met emotionele en gedragsmatige crisissen bij kinderen en jongeren. Indien we kinderen en jongeren als persoon willen vormen, dient expliciet te worden geïnvesteerd in de emotionele

ontwikkeling van kinderen en jongeren. Dit heeft als gevolg dat het basisklimaat in scholen een andere dimensie dient te krijgen: een school moet een *warme/luisterende/ondersteunende* school worden.

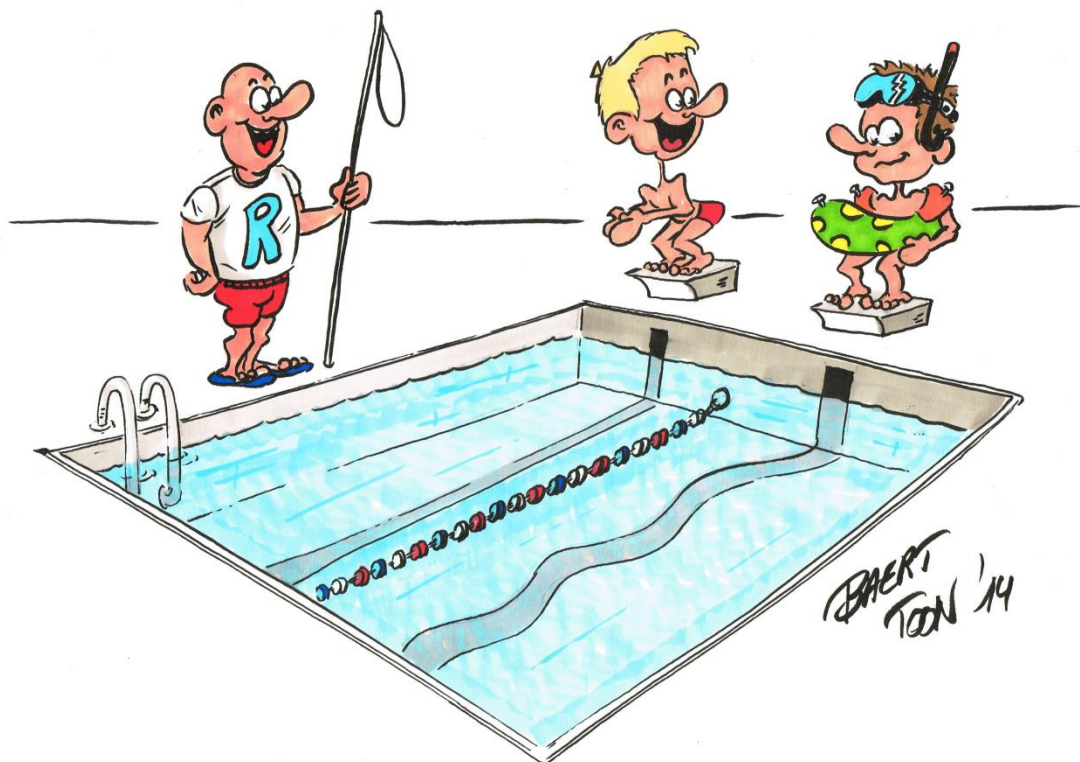
2. De opsplitsing tussen de vorming van kinderen en jongeren op cognitief vlak door de school, en de psychische ondersteuning van kinderen en jongeren door hulpverleningsinstanties is betwistbaar en lijkt in de praktijk moeilijk te werken. Het stimuleren van outreachend werken van hulpverleningsorganisaties (centra geestelijke gezondheidszorg, centra algemeen welzijnswerk, consultants ondersteuningscentrum jeugd, ...) binnen de schoolmuren kan deze artificiële opdeling van de jongere in cognitie en emotie overbruggen. De hulpkreten op emotioneel vlak die de jongere slaakt binnen de school, kunnen door de gepaste instanties binnen dezelfde setting opgepikt worden. Deze samenwerking heeft als bijkomend voordeel dat de school zich ondersteund weet in het gepast omgaan met deze individuele vragen. We pleiten voor rechtstreeks toegankelijke hulp en nauwere samenwerkingsverbanden. Laat bestaande zorg toe op je onderwijsterrein (bvb. opvoeder van het MFC sluit aan bij de les).
3. Het opzetten van flexibele trajecten naargelang de nood van de jongere is een meerwaarde. We pleiten voor een flexibele samenwerking met meer gespecialiseerde zorg, bijvoorbeeld met de kinder- en jeugdpsychiatrie. Waar de jongere bijvoorbeeld in de voormiddag naar de psychiatrie gaat en in de namiddag naar school komt. Dit om brueske breuken met school en omgeving te vermijden.
4. Deze voorgestelde visie kan maar in de praktijk gebracht worden wanneer ze door een breder geheel van besturen, scholengemeenschap en netwerken tussen sectoren gedragen is. Dit kan door in te zetten op vormingen samen met het netwerk. Het zou een meerwaarde zijn wanneer dit in de doorlichting zou meegenomen worden als een kwaliteitslabel van de school. Vandaag worden scholen nog te vaak afgestraft op een investering in zorg. Een balans tussen uitdaging en steun is noodzakelijk.
5. Als aangenomen wordt dat het een belangrijke meerwaarde is dat personeelsleden een begripvolle, steunende houding aannemen, zal geïnvesteerd moeten worden in coaching op vlak van relatie en is er nood aan collega's die als steun in de rug staan.
6. De geboden ondersteuning en zorg, dat zowel een opening kan bieden voor de cognitieve stimulering, als het psychisch welzijn kan verbeteren, kan enkel zijn doelstellingen bereiken wanneer dit ook buiten de schoolmuren wordt gecontinueerd. Daarom is de betrokkenheid van ouders en de directe context een must. Methodieken kenbaar maken aan ouders en hen betrekken in het proces leidt niet zelden tot positieve outcomes.

Een groep van 6 scholen deed een intern onderzoek naar de nood aan zorg in hun leerlingpopulatie. De visie dat zorg en onderwijs inherent aan elkaar gekoppeld moeten worden, is voor deze onderzoeksgroep een duidelijk basisuitgangspunt. De leerlingen uit de onderzoeksgroep werden ingeschaald op 9 niveaus van zorgschalen, geordend volgens de mate van zorg en de plaats waar deze geboden wordt. Op deze manier probeerde de onderzoeksgroep te komen tot een breed beeld over de nood van zorg in het

onderwijslandschap in Vlaanderen, te weten dat deze groep scholen voor lager en secundair onderwijs omvat én scholen voor gewoon en buitengewoon onderwijs includeert.

In dit artikel wordt een pleidooi gehouden voor die kinderen en jongeren die –kansarm- zijn in het leggen van relaties. Door te investeren in zorg op school krijgen medewerkers een inzicht in de levensruimte van de kinderen en jongeren. Er ontstaat begrip voor de moeilijke situatie waarin of waarmee sommige kinderen en jongeren moeten opgroeien. De ervaring leert ons dat door een steunende, begripvolle houding, door het 'meedragen van hun rugzak' ze een nieuwe kans krijgen en dat dit vaak leidt tot een positieve heroriëntering.

©BAERT TOON - SABAM BELGIUM 2014

Contactgegevens:

- OC Nieuwe Vaart, Gent – buitengewoon lager onderwijs type 3
  - o Franky D'Oosterlinck – frankyd@oobc-nieuwevaart.be
  - o Eline Spriet - elines@oobc-nieuwevaart.be
  - o Katrien Sel – katriens@oobc-nieuwevaart.be
- Don Bosco Groenveld, Heverlee – secundair beroepsonderwijs
  - o Wim Hanssens- wim.hanssens@dbg.ksleuven.be
- De Karwij, Lokeren – buitengewoon secundair onderwijs type 1 & type 3 OV3
  - o Elke Bundervoet - elke.bundervoet@de-karwij.be
- VIBSO, Waregem – buitengewoon secundair onderwijs type 1 OV3
  - o Griet D'Hoop - grietdhoop@sgsintpaulus.be
  - o Xavier De Jaegher - XavierDeJaegher@sgsintpaulus.be
- MFC Capelderij, Buggenhout – buitengewoon secundair onderwijs type 1 & type 3 OV3

- Sofie Keppens - sofie@capelderij.be
- Zaveldal, Brussel – buitengewoon secundair onderwijs type 1 & type 3 OV3
  - Ine Christiaens - ine.christiaens@vgc.be